

QARABAĞDA YAŞIL MALİYYƏ ALƏTLƏRİNİN TƏTBİQİ İMKANLARI

Hicran MİRZƏYEVA

Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası, Azərbaycan

 : 0009-0009-9938-473X

Daşqın ADGÖZƏLOV

Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası, Azərbaycan

 : 0009-0000-9787-6049

 <https://doi.org/10.30546/12000021.2025.1.0018>

Xülasə. Qarabağ regionunda bərpa və yenidənqurma prosesi dayanıqlı iqtisadiyyatın qurulması üçün yeni imkanlar açır və bu çərçivədə yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqi xüsusi strateji əhəmiyyət kəsb edir. Regionun zəngin bərpaolunan enerji resursları, kənd təsərrüfatı potensialı və müasir infrastrukturun qurulması perspektivləri yaşıl maliyyə mexanizmlərinin səmərəli istifadəsini aktuallaşdırır. Yaşıl istiqrazlar, ekoloji kreditlər, yaşıl investisiya fondları və dövlət-özəl tərəfdaşlığı kimi alətlər Qarabağın ekoloji dayanıqlı inkişafına kapital cəlb etməklə yanaşı, iqtisadi artımı da sürətləndirə bilər. Bununla yanaşı, hüquqi və institusional bazanın təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq donor təşkilatları ilə əməkdaşlıq, yerli maliyyə institutlarının ekoloji layihələrə marağının artırılması vacibdir. Ümumilikdə, yaşıl maliyyə alətlərinin Qarabağda tətbiqi iqtisadi, ekoloji və sosial faydaları birləşdirərək regionu davamlı inkişaf modelinə yaxınlaşdıran əsas mexanizmlərdən biri kimi çıxış edir.

Açar sözlər: Qarabağ, yaşıl maliyyə, yaşıl istiqrazlar, davamlı inkişaf, ekoloji investisiyalar

Giriş

Qarabağ regionunda müharibədən sonrakı dövrdə həyata keçirilən genişmiqyaslı bərpa və yenidənqurma tədbirləri yalnız fiziki infrastrukturunu bərpa etməklə məhdudlaşmır, həm də yeni iqtisadi modelin formalaşdırılması üçün əlverişli zəmin yaradır. Müasir mərhələdə regionun inkişafı əənəvi iqtisadi yanaşmalar üzərində deyil, davamlı inkişaf prinsiplərinə əsaslanan kompleks strategiyalar üzərində qurulmalıdır. Bu baxımdan yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqi xüsusi aktuallıq kəsb edir. Çünki maliyyə resurslarının ekoloji cəhətdən dayanıqlı layihələrə yönəldilməsi həm iqtisadi artımı stimullaşdırır, həm də ətraf mühitin qorunmasını təmin edir.

Qarabağın iqtisadi inkişaf potensialı kifayət qədər genişdir. Bölgənin güclü günəş və külək enerjisi ehtiyatları, zəngin su resursları, münbit torpaqları və geniş kənd təsərrüfatı imkanları regionu həm enerji, həm də ərzaq təhlükəsizliyi baxımından strateji məkana çevirir. Bununla yanaşı, müasir nəqliyyat, logistika və rəqəmsal infrastrukturun qurulması regionun daxili və xarici bazarlara integrasiyasını asanlaşdırır. Lakin bütün bu imkanların reallaşdırılması yalnız maliyyə resurslarının səmərəli və məqsədyönlü istifadəsi ilə mümkündür. Burada yaşıl maliyyə mexanizmlərinin rolu həlledici olur.

Yaşıl maliyyə alətləri – yaşıl istiqrazlar, ekoloji kreditlər, yaşıl fondlar və dövlət-özəl tərəfdaşlığı – Qarabağın bərpa prosesinə kapital cəlb etmək üçün optimal vasitə kimi çıxış edir. Bu alətlər vasitəsilə həm yerli, həm də xarici investorların marağı artırıla bilər, regionda ekoloji baxımdan təmiz enerji layihələri, ağıllı kənd təsərrüfatı texnologiyaları və ekoloji dayanıqlı sənaye müəssisələri maliyyələşdirilə bilər. Beləliklə, yaşıl maliyyə Qarabağın iqtisadi inkişafını qısamüddətli bərpadan uzunmüddətli davamlılığa keçirən əsas mexanizm rolunu oynayır.

Problemin aktuallığı ondan ibarətdir ki, müasir dövrdə iqtisadi artımın ekoloji və sosial davamlılıqdan ayrılıqda nəzərdən keçirilməsi mümkün deyil. Əks halda, əldə olunan iqtisadi nəticələr uzunmüddətli perspektivdə ekoloji tarazlığın pozulması ilə itirilə bilər. Qarabağın yenidən qurulması prosesində bu risklərin qarşısının alınması və gələcək nəsillər üçün sağlam iqtisadi, sosial və ekoloji mühitin yaradılması vacibdir.

Tədqiqatın məqsədi Qarabağda yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqi imkanlarının öyrənilməsi, bu alətlərin iqtisadi, ekoloji və sosial mühitə potensial təsirlərinin müəyyənəşdirilməsi, həmçinin beynəlxalq təcrübənin nəzərə alınmaqla region üçün optimal mexanizmlərin təklif edilməsidir. Bu yanaşma Qarabağın davamlı inkişafının təmin edilməsində maliyyə siyasətinin strateji alətlərindən birinə çevrilə bilər.

Qarabağın iqtisadi inkişaf perspektivləri

Qarabağın iqtisadi inkişaf perspektivləri ilə ekoloji çağırışlar qarşılıqlı şəkildə bir-birinə bağlı məsələlərdir və regionun gələcək inkişaf modelinin müəyyən edilməsində mühüm əhəmiyyət daşıyır. Qarabağ uzunmüddətli münaqişə dövründə iqtisadi və sosial baxımdan ciddi itkilərə məruz qalsa da, hazırda bərpa və yenidənqurma prosesləri yeni inkişaf imkanları açır. Bu imkanların dəyərləndirilməsi isə yalnız əənəvi iqtisadi yanaşmalarla məhdudlaşmamalı, ekoloji davamlılıq prinsipləri ilə uzlaşdırılmalıdır.

İqtisadi inkişaf baxımından Qarabağ geniş təbii sərvətlərə, münbit torpaqlara, zəngin su ehtiyatlarına və alternativ enerji resurslarına malikdir. Kənd təsərrüfatının dirçəldilməsi, sənaye və turizm sahələrinin qurulması, infrastrukturun bərpası və logistika mərkəzlərinin yaradılması regionun iqtisadi potensialını reallaşdırmağa imkan verir. Bu resurslar həm daxili bazarın təmin olunması, həm də ixrac yönümlü iqtisadiyyatın təşkili baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır. Lakin iqtisadi yüksəliş prosesində ekoloji çağırışlar nəzərə alınmadığı halda, əldə ediləcək qısamüddətli nəticələr uzunmüddətli davamlılığı təmin etməyəcək. Qarabağın müharibə nəticəsində ekosisteminə vurulan zərər, meşələrin məhv edilməsi, torpaqların minalarla çirklənməsi, su ehtiyatlarının çirklənməsi kimi problemlər ekoloji bərpa tədbirlərini qaçılmaz edir. Bu amillər yalnız ətraf mühitin qorunması baxımından deyil, həm də insan sağlamlığı, kənd təsərrüfatı məhsuldarlığı və turizm potensialı üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir.[3]

Regionun inkişafında əsas çağırış iqtisadi maraqlar ilə ekoloji prinsiplərin balanslaşdırılmasıdır. İnvestisiya layihələrinin həyata keçirilməsində “yaşıl iqtisadiyyat” yanaşması əsas götürülməlidir. Bu çərçivədə bərpa olunan enerji layihələrinin genişləndirilməsi, su ehtiyatlarının səmərəli idarə edilməsi, ekoloji standartlara cavab verən sənaye müəssisələrinin qurulması və ətraf mühitə minimal təsir göstərən infrastruktur həllərinin tətbiqi prioritet olmalıdır.

Qarabağın iqtisadi inkişaf perspektivləri yalnız geniş resurs bazasına söykənmir, həm də regionun ekoloji dayanıqlılıqla idarə olunmasına bağlıdır. İqtisadi artım və ekoloji bərpa bir-birini tamamlayan, paralel aparılmalı proseslərdir. Qarabağın gələcək inkişaf modeli ekoloji baxımdan təhlükəsiz və iqtisadi cəhətdən rəqabətqabiliyyətli bir məkana çevrilməsini hədəfləməlidir.

Yaşıl maliyyənin əhəmiyyəti və növləri

Yaşıl maliyyə müasir iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişaf prinsiplərinə əsaslanan maliyyələşdirmə mexanizmlərindən biridir və onun mahiyyəti iqtisadi fəaliyyətlə ekoloji təhlükəsizlik arasında tarazlığın təmin edilməsinə yönəlir. Bu anlayış ənənəvi maliyyə münasibətlərindən fərqli olaraq yalnız gəlirlilik meyarını deyil, həm də ətraf mühitə təsirin azaldılması, iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə, təbii resursların səmərəli istifadəsi və sosial rifahın yüksəldilməsi kimi hədəfləri nəzərdə tutur. Yaşıl maliyyənin mahiyyətində dayanan əsas prinsip ondan ibarətdir ki, investisiyalar qısamüddətli mənfəət əldə etmək məqsədindən daha çox uzunmüddətli davamlı inkişaf perspektivlərinə xidmət etməlidir. Burada vəsaitlərin cəlbi və bölüşdürülməsi yalnız iqtisadi səmərəliliklə deyil, həm də ekoloji məsuliyyətlə ölçülür. Bu xüsusiyyət yaşıl maliyyəni iqlim risklərinin azaldılmasında, təmiz enerji layihələrinin maliyyələşdirilməsində, ekoloji nəqliyyat sistemlərinin qurulmasında və təbii sərvətlərin qorunmasında mühüm vasitəyə çevirir.

Əhəmiyyət baxımından yaşıl maliyyə global iqtisadiyyatın transformasiyasında həlledici rol oynayır. Bir tərəfdən, o, maliyyə bazarlarına yeni investisiya imkanları gətirməklə kapitalın daha səmərəli və məsuliyyətli istiqamətlərə yönəldilməsinə şərait yaradır. Digər tərəfdən, ekoloji fəsadların qarşısının alınması və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə baxımından dövlətlər üçün strateji alət rolunu oynayır. Bu yanaşma həmçinin iqtisadi subyektlərin reputasiya və sosial məsuliyyətini gücləndirir, onların beynəlxalq bazarlarda rəqabət qabiliyyətini artırır. [23]

Yaşıl maliyyənin əhəmiyyəti təkcə ekoloji və maliyyə sferası ilə məhdudlaşmır, sosial ölçülərə də təsir göstərir. Ətraf mühitə az təsir edən layihələrin dəstəklənməsi insan sağlamlığının qorunmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına xidmət edir. Beləliklə, yaşıl maliyyə iqtisadi, ekoloji və sosial hədəfləri birləşdirərək kompleks inkişaf modelinin əsasını təşkil edir.

Yaşıl maliyyənin mahiyyəti onun yalnız kapitalın hərəkətinə vasitəçilik etməsində deyil, həm də bu hərəkətin cəmiyyət və təbiət üçün faydalı nəticələr doğurmasında ifadə olunur. Bu səbəbdən yaşıl maliyyə müasir dövrdə global iqtisadiyyatın strateji prioritetlərindən biri kimi çıxış edir və davamlı inkişaf konsepsiyasının həyata keçirilməsində aparıcı mexanizm hesab olunur.

Yaşıl maliyyə müxtəlif mexanizmləri və alətləri əhatə edən çoxşaxəli bir anlayışdır. Onun növləri kapitalın ətraf mühitə zərərin minimuma endirilməsi və dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə yönəldilməsi ilə fərqlənir. Bu növlərin hər biri spesifik sahələrdə ekoloji və sosial fayda yaratmağa xidmət edir və həm milli, həm də beynəlxalq maliyyə sistemlərinin mühüm tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Yaşıl istiqrazlar yaşıl maliyyənin ən çox tanınan formalarından biridir. Bu istiqrazlar vasitəsilə toplanan vəsaitlər təmiz enerji, enerji səmərəliliyi, tullantıların idarə olunması, ekoloji nəqliyyat və su ehtiyatlarının qorunması kimi layihələrin maliyyələşdirilməsinə yönəldilir. Onların əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, həm dövlət, həm də özəl sektor ekoloji məqsədli layihələrə uzunmüddətli və sərfəli maliyyə resursları cəlb edə bilər. [8]

Yaşıl kreditlər banklar və digər maliyyə institutları tərəfindən ekoloji standartlara uyğun layihələr üçün təqdim olunan maliyyələşdirmə formasıdır. Bu kreditlər adətən daha aşağı faiz dərəcələri və güzəştli şərtlərlə verilir ki, bu da sahibkarların və şirkətlərin ekoloji məsuliyyətli fəaliyyətə təşviq edilməsinə xidmət edir. Yaşıl fondlar daha çox investisiya fondları şəklində fəaliyyət göstərir və onların əsas məqsədi kapitalı yalnız ekoloji və sosial baxımdan faydalı layihələrə yönəltməkdir. Bu fondlar geniş investor bazasına malik olmaqla həm risklərin bölüşdürülməsinə, həm də davamlı layihələrin maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsinə şərait yaradır.

Yaşıl sığorta məhsulları isə ekoloji risklərin idarə olunmasına yönəlmiş maliyyə alətləridir. Təbii fəlakətlərin, iqlim dəyişikliyinə və digər ekoloji risklərin artdığı müasir şəraitdə bu sığorta məhsulları həm sahibkarları, həm də əhalini mümkün iqtisadi zərərlərdən qorumaq üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır. [15]

Yaşıl investisiya fondları və vençur kapitalı da bu sistemin mühüm elementlərindəndir. Onlar daha çox innovativ ekotexnologiyaların inkişafı və bazara tətbiqini dəstəkləyir. Bu cür maliyyələşdirmə yeni biznes modellərinin formalaşmasına, alternativ enerji, biotexnologiya və ekoloji materiallar kimi sahələrin genişlənməsinə zəmin yaradır. Yaşıl maliyyənin növləri bir-birini tamamlayır və hər biri müxtəlif ekoloji və sosial məqsədlərə xidmət edir. Bu alətlər yalnız maliyyə bazarlarının inkişafına deyil, həm də iqtisadiyyatın struktur dəyişikliklərinə, ekoloji tarazlığın bərpasına və sosial rifahın yüksəlməsinə töhfə verir.

Qarabağda: bərpaolunan enerji resursları, kənd təsərrüfatı, aqrar innovasiyalar, infrastruktur

Qarabağın sosial-iqtisadi inkişafı kontekstində bərpaolunan enerji resursları, kənd təsərrüfatı və aqrar innovasiyalar, habelə müasir infrastrukturun formalaşdırılması xüsusi strateji əhəmiyyət kəsb edir. Region uzun illər davam edən münaqişə nəticəsində ciddi dağıntılara məruz qalmış, təbii sərvətlərdən istifadənin məhdudlaşması və sosial-iqtisadi fəaliyyətin dayanması müşahidə olunmuşdur. Hazırda aparılan bərpa və yenidənqurma prosesi Qarabağı yeni inkişaf mərhələsinə çıxarmaqla yanaşı, dayanıqlı iqtisadiyyatın qurulması üçün geniş imkanlar yaradır.

Bərpaolunan enerji resursları Qarabağın gələcək inkişafında ən mühüm sahələrdən biridir. Region güclü günəş radiasiyası, əlverişli külək rejimi və hidroenerji potensialı ilə seçilir. Günəş enerjisinin istifadəsi genişmiqyaslı elektrik stansiyalarının qurulması ilə yanaşı, kiçik məişət və kənd təsərrüfatı ehtiyaclarının ödənilməsi üçün də əlverişlidir. Külək enerjisi potensialı xüsusilə dağlıq və açıq relyefli ərazilərdə alternativ enerji istehsalına geniş imkan yaradır. Hidroenerji resursları isə çayların səmərəli istifadəsi hesabına regionun enerji müstəqilliyinə mühüm töhfə verə bilər. Bu imkanların reallaşdırılması Qarabağı yalnız Azərbaycanın enerji təhlükəsizliyinə əlavə dəstək verən bölgəyə çevirmir, həm də yaşıl iqtisadiyyatın təşviqi baxımından nümunəvi bir model formalaşdırır. [9]

Cədvəl 1: Qarabağda yaşıl maliyyə növləri və investisiya həcmi

il	Yaşıl maliyyə növü	Layihə sayı	İnvestisiya həcmi (mln AZN)	Gözlənilən fayda
2023	Yaşıl kreditlər	12	18	500 iş yeri, 10,000 MWh enerji qənaəti
	Yaşıl istiqrazlar	4	6	2 MW günəş və külək enerjisi, CO ₂ emissiyasının 1,200 ton azalması
	Ekoloji fondlar	5	3	Tullantıların 20% azalması, 3 yeni təhsil proqramı
2024	Yaşıl kreditlər	20	28	800 iş yeri, 18,000 MWh enerji qənaəti
	Yaşıl istiqrazlar	6	12	5 MW bərpa olunan enerji, CO ₂ emissiyasının 2,500 ton azalması
	Ekoloji fondlar	7	6	Tullantıların 35% azalması, 5 maarifləndirmə layihəsi

İl	Yaşıl maliyyə növü	Layihə sayı	İnvestisiya həcmi (mln AZN)	Gözlənilən fayda
2025	Yaşıl kreditlər	28	40	1,200 iş yeri, 25,000 MWh enerji qənaəti
	Yaşıl istiqrazlar	8	18	8 MW bərpa olunan enerji, CO ₂ emissiyasının 4,000 ton azalması
	Ekoloji fondlar	10	9	Tullantıların 50% azalması, 8 təhsil və ekoloji layihə

Mənbə: [Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi – Regionların iqtisadi inkişafı və yaşıl investisiyalar]

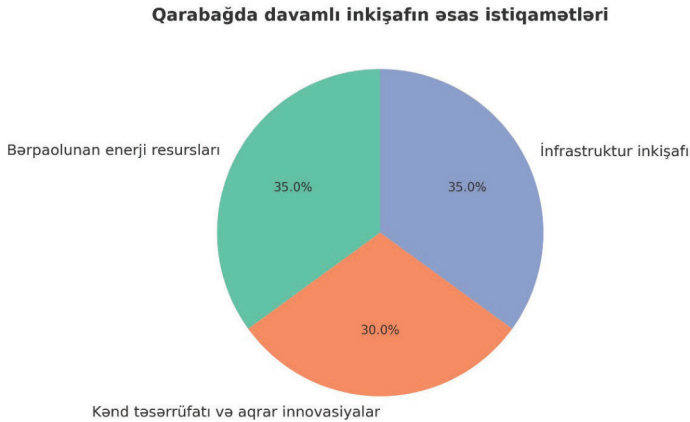
Cədvələ baxdıqda görürük ki, Qarabağda 2023–2025-ci illər ərzində yaşıl maliyyə layihələri həm sayca, həm də investisiya həcmi baxımından artır. Ümumilikdə layihələrin sayı və investisiya məbləği hər il yüksəlir, bu da yaşıl maliyyəyə marağın və resurs ayrılmasının artdığını göstərir. Rəqəmlərə diqqət yetirsək, iş yerlərinin sayı və enerji qənaəti kimi göstəricilər də ildən-ilə artır. Bu, maliyyə layihələrinin həm iqtisadi, həm də ekoloji fayda verdiyini göstərir. CO₂ emissiyasının azaldılması və tullantıların idarə olunması ilə bağlı rəqəmlər də hər il yaxşılaşır, bu da yaşıl maliyyənin ətraf mühitə müsbət təsirini təsdiqləyir.

Ümumilikdə, cədvəl Qarabağda yaşıl maliyyənin inkişaf etdiyini, layihələrin daha çox həyata keçirildiyini və həm iqtisadi, həm də ekoloji faydaların artdığını göstərir. Hər il artım tempinin mövcudluğu davamlı investisiyaların və regionun yaşıl iqtisadiyyata keçidinin gücləndiyini əks etdirir.

Kənd təsərrüfatı və aqrar innovasiyalar regionun iqtisadi dirçəlişinin digər prioritet istiqamətidir. Qarabağın münbit torpaqları və su ehtiyatları geniş əkinçilik, bağçılıq və heyvandarlıq fəaliyyətinin aparılmasına şərait yaradır. Lakin müasir mərhələdə kənd təsərrüfatının yalnız ənənəvi üsullarla inkişaf etdirilməsi yetərli deyil. Bu sahədə innovativ texnologiyaların tətbiqi, o cümlədən ağıllı kənd təsərrüfatı sistemləri, suvarma texnologiyalarının avtomatlaşdırılması, biotexnologiyaların istifadəsi məhsuldarlığın artırılmasına və resurslardan daha səmərəli istifadəyə xidmət edir. Aqrar innovasiyaların tətbiqi həm daxili bazarın ərzaq təminatını möhkəmləndirir, həm də ixrac potensialını genişləndirərək Qarabağı regional ərzaq təhlükəsizliyinin mühüm mərkəzlərindən birinə çevirə bilər. [26]

İnfrastrukturun bərpası və müasir tələblərə uyğun yenidən qurulması Qarabağın iqtisadi integrasiyası və sosial inkişafı üçün əsas şərtlərdən biridir. Müasir avtomobil və dəmir yolları, hava limanları və logistika mərkəzləri regionun ölkədaxili və beynəlxalq bazarlara çıxışını asanlaşdırır. Eyni zamanda, rəqəmsal infrastrukturun qurulması, yüksək sürətli internetin və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi Qarabağın yeni iqtisadi fəaliyyət mərkəzinə çevrilməsi üçün zəruridir. Şəhərsalma proseslərində “ağıllı şəhər” və “ağıllı kənd” konsepsiyalarının tətbiqi müasir idarəetmə sistemlərinin qurulmasına və əhəlinin həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir.

Ümumilikdə, Qarabağda bərpaolunan enerji resurslarının səmərəli istifadəsi, kənd təsərrüfatında aqrar innovasiyaların tətbiqi və müasir infrastrukturun yaradılması bir-birini tamamlayan inkişaf istiqamətləridir. Bu amillərin sinxron şəkildə həyata keçirilməsi regionun iqtisadi potensialını gücləndirir, dayanıqlı inkişafı təmin edir və Qarabağı gələcəkdə həm milli, həm də beynəlxalq miqyasda rəqabətqabiliyyətli iqtisadi məkana çevirir.

Diaqram 1: Qarabağda davamlı inkişafın əsas istiqamətləri

Mənbə: Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı]

Diaqram Qarabağ bölgəsində davamlı inkişafın əsas istiqamətlərini üç əsas blok üzrə təsnifləşdirir: bərpaolunan enerji resursları, kənd təsərrüfatı və aqrar innovasiyalar, həmçinin infrastruktur inkişafı. Göstəricilər arasında paylanma təxminən bərabərdir, bu isə regionun bərpa və inkişaf strategiyasının kompleks xarakter daşdığını nümayiş etdirir.

Bərpaolunan enerji resursları 35%-lik göstərici ilə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu, Qarabağın zəngin günəş və külək potensialı, habelə su elektrik imkanlarının gələcək enerji təhlükəsizliyinə və ekoloji davamlılığa verdiyi töhfəni əks etdirir. Regionda yaşıl enerjinin inkişafı təkca daxili tələbatın ödənilməsi üçün deyil, həm də ixrac imkanlarının genişləndirilməsi baxımından mühüm perspektivlər açır. Kənd təsərrüfatı və aqrar innovasiyalar 30%-lik göstərici ilə ikinci yeri tutur. Qarabağın münbit torpaqları, təmiz su ehtiyatları və ekoloji təmiz məhsul istehsalı üçün əlverişli şəraiti regionun aqrar sahədə rəqabət üstünlüyünü formalaşdırır. Bu istiqamətdə innovativ yanaşmaların – aqrotexnologiyaların, rəqəmsal idarəetmə sistemlərinin və ekoloji kənd təsərrüfatı modellərinin tətbiqi məhsuldarlığın artırılmasına və ixrac potensialının genişləndirilməsinə imkan verəcəkdir. İnfrastruktur inkişafı isə 35%-lik göstərici ilə digər prioritet sahə kimi ön plana çıxır. Münaqişədən sonra aparılan yenidənqurma işləri nəticəsində müasir yol-nəqliyyat şəbəkəsinin, enerji və su təchizatı sistemlərinin, həmçinin sosial infrastruktur obyektlərinin qurulması

regionun iqtisadi aktivliyinin bərpası üçün əsas şərtlərdən biridir. Bu sahənin inkişafı həm daxili iqtisadi integrasiyanı gücləndirir, həm də xarici investorlar üçün əlverişli mühit yaradır.

Yaşıl maliyyə alətləri dünyanın müxtəlif regionlarında ekoloji dayanıqlığın artırılması və davamlı iqtisadi inkişafın təmin olunması məqsədilə tətbiq edilir. Avropa ölkələri bu sahədə ən qabaqcıl təcrübəyə malikdir. Məsələn, Almaniya, Fransa və Hollandiya yaşıl istiqrazlar və ekoloji kreditlər vasitəsilə enerji səmərəliliyi, bərpa olunan enerji mənbələri və tullantıların idarə olunması layihələrini maliyyələşdirir. Bu ölkələrdə yaşıl maliyyə alətləri həm dövlət, həm də özəl sektor səviyyəsində geniş istifadə olunur, nəticədə həm iqtisadi artım, həm də ətraf mühitin qorunması təmin edilir. [4]

Asiya regionu da yaşıl maliyyə tətbiqlərində sürətli inkişaf göstərir. Çin, Yaponiya və Cənubi Koreya bərpa olunan enerji sektoruna yatırımların stimullaşdırılması üçün yaşıl istiqrazlar və yaşıl investisiya fondlarından fəal istifadə edir. Çin, xüsusilə, yaşıl maliyyə bazarlarını gücləndirərək karbon emissiyalarını azaltmaq və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə aparmaq məqsədilə ekoloji layihələrə böyük həcmdə kapital yönəldir.

Şimali Amerika regionunda ABŞ və Kanada yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqi ilə öz iqtisadi və ekoloji strategiyalarını dəstəkləyir. Burada yaşıl istiqrazlar və ekoloji investisiya fondları şəhər infrastrukturunun, bərpa olunan enerji layihələrinin və iqlim dəyişikliyi ilə bağlı tədbirlərin maliyyələşdirilməsində geniş istifadə olunur. ABŞ-da həm federal, həm də ştat səviyyəsində yaşıl maliyyə təşviqləri tətbiq edilir, bu da ekoloji texnologiyaların inkişafını sürətləndirir. [19]

Afrika və Latin Amerikası regionları da son illərdə yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqinə maraq göstərir. Məsələn, Cənubi Afrika Respublikası, Braziliya və Meksika yaşıl kreditlər və qrantlar vasitəsilə ekoloji layihələrə, xüsusilə bərpa olunan enerji və kənd təsərrüfatı sahələrinə sərmayə yatırır. Bu təşəbbüslər regionlarda həm iqtisadi inkişafı dəstəkləyir, həm də ekoloji dayanıqlığı artırır.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, yaşıl maliyyə alətləri müxtəlif regionlarda fərqli formalar və strategiyalarla tətbiq olunur. Yaşıl istiqrazlar, yaşıl kreditlər, ekoloji fondlar, dövlət-özəl tərəfdaşlıqları və qrant mexanizmləri kimi alətlər regionların sosial, iqtisadi və ekoloji ehtiyaclarına uyğunlaşdırılaraq istifadəyə verilir. Bu alətlərin tətbiqi regionlarda iqtisadi inkişafı sürətləndirmək, iş yerləri yaratmaq və ekoloji dayanıqlığı təmin etmək baxımından strateji əhəmiyyət kəsb edir. [22]

Beynəlxalq yaşıl maliyyə alətləri nümunələri

1. Yaşıl İstiqrazlar (Green Bonds)

Təsvir: Yaşıl istiqrazlar, yalnız ekoloji cəhətdən faydalı layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün istifadə olunan borc alətləridir. Bu istiqrazlar, investorların ekoloji layihələrə sərmayə qoymalarını təşviq edir.

Nümunə: Singapur Mərkəzi Bankı, Cənub-Şərqi və Cənubi Asiyada yaşıl infrastruktur layihələrini dəstəkləmək məqsədilə 510 milyon ABŞ dolları məbləğində kapital təmin edib. Bu

fond, bərpa olunan enerji, dayanıqlı nəqliyyat və enerji saxlama sahələrində investisiyalar həyata keçirəcəkdir.

2. Yaşıl Kreditlər (Green Loans)

Təsvir: Yaşıl kreditlər, ekoloji cəhətdən davamlı layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün verilən kreditlərdir. Bu kreditlər, aşağı faiz dərəcələri ilə təqdim edilərək, ekoloji layihələrin həyata keçirilməsini təşviq edir.

Nümunə: Hindistanın Mərkəzi Bankı (RBI), bərpa olunan enerji sektorunu “Prioritet Sektor Kreditləşdirmə” kateqoriyasına daxil edərək, kommersiya banklarını bu sahəyə daha çox kredit verməyə təşviq edir.

3. Yaşıl Fondlar və Qrantlar (Green Funds & Grants)

Təsvir: Yaşıl fondlar və qrantlar, ekoloji layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün yaradılan maliyyə vasitələridir. Bu fondlar, ekoloji cəhətdən faydalı layihələrin həyata keçirilməsini dəstəkləyir.

Nümunə: Global Greengrants Fund, yerli icmaların iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşmalarını dəstəkləmək məqsədilə qrantlar təqdim edir. Bu qrantlar, yerli biliklərə əsaslanan layihələrin həyata keçirilməsini təşviq edir.

4. Yaşıl Venture Kapitalı (Green Venture Capital)

Təsvir: Yaşıl venture kapitalı, ekoloji cəhətdən davamlı texnologiyaların inkişafını dəstəkləmək məqsədilə investisiyalar təqdim edir. Bu investisiyalar, yüksək riskli, lakin ekoloji faydalı layihələrin həyata keçirilməsini təmin edir.

Nümunə: Çində, yaşıl venture kapitalı vasitəsilə bərpa olunan enerji və tullantıların idarə edilməsi sahələrində bir sıra startaplar maliyyələşdirilib.

5. Yaşıl Sığorta (Green Insurance)

Təsvir: Yaşıl sığorta, ekoloji cəhətdən davamlı layihələrin həyata keçirilməsini təşviq etmək məqsədilə təqdim edilən sığorta məhsullarıdır. Bu məhsullar, ekoloji riskləri azaldaraq, layihələrin uğurlu həyata keçirilməsini təmin edir.

Nümunə: Avropada, bərpa olunan enerji layihələrinin sığortalanması üçün xüsusi yaşıl sığorta məhsulları təqdim edilir. Bu məhsullar, layihələrin risklərini azaldaraq, investisiyaların cəlb edilməsini asanlaşdırır.

6. Karbon Ticarət Bazarı (Carbon Markets)

Təsvir: Karbon ticarət bazarı, karbon emissiyalarının azaldılmasını təşviq etmək məqsədilə yaradılan bazarlardır. Bu bazarlarda, karbon emissiyalarının azaldılması üçün kreditlər alınıb satılır.

Nümunə: Glasqoda keçirilən COP26 İqlim Dəyişikliyi Zirvəsində iştirak edən ölkələr, karbon kreditləri ticarətini asanlaşdırmaq üçün global bir bazarın yaradılmasına qərar verdilər. Bu, karbon emissiyalarının azaldılmasını təşviq edir.

7. Yaşıl Crowdfunding (Green Crowdfunding)

Təsvir: Yaşıl crowdfunding, ekoloji cəhətdən davamlı layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün kütləvi maliyyə toplama metodudur. Bu metod, ictimaiyyətin layihələrə dəstəyini təmin edir.

Nümunə: Avropada, bərpa olunan enerji layihələri üçün yaşıl crowdfunding platformaları vasitəsilə maliyyə toplanır. Bu, kiçik və orta ölçəkli layihələrin həyata keçirilməsini asanlaşdırır.

Nəticə

Qarabağda yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqi regionun ekoloji və iqtisadi inkişafını təmin etmək üçün geniş imkanlar açır. Bu alətlər həm ekoloji cəhətdən davamlı layihələrin maliyyələşdirilməsinə, həm də regionun sosial-iqtisadi rifahının artırılmasına xidmət edir. Qarabağda uzun müddət ərzində iqtisadi fəaliyyətin məhdudlaşdırılması və infrastrukturların bərpası ehtiyacı, yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqinin əhəmiyyətini daha da artırır. Yaşıl kreditlər, yaşıl istiqrazlar, ekoloji fondlar, qrantlar və digər maliyyə mexanizmləri bu regionda bərpa olunan enerji mənbələrinin inkişafına, tullantıların idarə olunmasına, enerji səmərəliliyinin artırılmasına və ekoloji təhsilin təşviqinə xidmət edə bilər.

Beynəlxalq təcrübələr göstərir ki, yaşıl maliyyə alətləri yalnız ekoloji layihələrin maliyyələşdirilməsini təmin etmir, həm də iqtisadi aktivliyi artırır, yeni iş yerlərinin yaradılmasına töhfə verir və yerli icmaların rifahını yüksəldir. Eyni zamanda, xarici investorların cəlb olunması və yerli sahibkarların davamlı texnologiyalara yönləndirilməsi regionun iqlim və enerji təhlükəsizliyini möhkəmləndirir. Qarabağda belə bir yanaşma, həm yerli iqtisadiyyatın bərpasına, həm də dayanıqlı infrastrukturun qurulmasına imkan yaradacaqdır. [21]

Yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqi üçün dövlət və özəl sektorun əməkdaşlığı vacibdir. Dövlət tərəfindən siyasət və normativ bazanın gücləndirilməsi, vergi güzəştləri, subsidiyalar və digər təşviq mexanizmləri, özəl sektor tərəfindən isə investisiya və texnoloji dəstəyin təmin olunması, bu alətlərin səmərəli tətbiqinə şərait yaradacaq. Qarabağda yaşıl iqtisadiyyatın inkişafı həmçinin ətraf mühitin qorunmasına, iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşma layihələrinin həyata keçirilməsinə və regionun beynəlxalq yaşıl enerji bazarlarında iştirak imkanlarının artırılmasına xidmət edəcək.

Qarabağda yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqi, regionun dayanıqlı iqtisadi və ekoloji inkişafını təmin etmək, yerli icmaların rifahını artırmaq, enerji səmərəliliyini yüksəltmək və xarici investisiyaları cəlb etmək baxımından əhəmiyyətlidir. Bu alətlərin uğurlu tətbiqi beynəlxalq təcrübələrin öyrənilməsi, dövlət-özəl sektor əməkdaşlığının gücləndirilməsi və davamlı siyasət dəstəyinin təmin olunması ilə mümkündür. Qarabağda yaşıl maliyyə alətləri həm regionun, həm də Azərbaycanın ümumi yaşıl enerji strategiyasının həyata keçirilməsində əsas vasitə olacaqdır.

Açıqlama bəyanatı

Müəllif(lər) tərəfindən hər hansı potensial marağın toqquşması ilə bağlı məlumat verilməmişdir.

Ədəbiyyat və qeydlər:

- Əliyeva G.C. Karbon bazarlarının region iqtisadiyyatına təsiri. İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, 2023, №2, s. 56-70.
- Əliyeva G.T. Ekoloji sığorta məhsullarının maliyyə təsiri. Azərbaycan Maliyyə Araşdırmaları, 2021, №2, s. 22-37.
- Əliyeva R.M. Yaşıl maliyyə alətlərinin Azərbaycanın dayanıqlı inkişafına töhfəsi. İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, 2023, №1, s. 45-60.
- Əliyev E.H. Yaşıl maliyyə və sosial rifah. Azərbaycan Sosial və İqtisadi Jurnalı, 2022, №2, s. 45-60.
- Əliyev F.N. Yaşıl istiqrazların regionlarda tətbiqi və səmərəliliyi. Azərbaycan Maliyyə Jurnalı, 2023, №1, s. 12-27.
- Əliyev M.T. Qarabağda yaşıl iqtisadiyyat və iş yerlərinin yaradılması. İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, 2022, №2, s. 30-45.
- Hüseynova L.A. Bərpa olunan enerji layihələrinə beynəlxalq maliyyə dəstəyi. Bakı Dövlət Universiteti Elmi Əsərləri, 2022, №2, s. 55-68.
- Hüseynova S.R. Yaşıl sığorta məhsulları və risklərin idarə olunması. Azərbaycan Maliyyə Jurnalı, 2023, №3, s. 48-63.
- Hüseynov L.C. Yaşıl venture kapitalı və startapların dəstəyi. Beynəlxalq Biznes Jurnalı, 2023, №2, s. 55-70.
- Hüseynov S.A. Yaşıl kreditlərin investisiya effektivliyi. Azərbaycan Maliyyə və İqtisadiyyat Jurnalı, 2023, №2, s. 38-52.
- Hüseynov V.R. Yaşıl kreditlərin iqlim dəyişikliklərinə təsiri. Azərbaycan İqtisadiyyat və Sosial Elmlər Jurnalı, 2022, №4, s. 90-105.
- Həsənova L.R. Yaşıl istiqrazların maliyyə səmərəliliyi. Azərbaycan Maliyyə Araşdırmaları, 2023, №4, s. 41-56.
- Həsənov V.R. Yaşıl venture kapitalının regionlarda tətbiqi. Beynəlxalq Biznes və İqtisadiyyat Jurnalı, 2023, №3, s. 67-83.
- Məmmədov F.H. Bərpa olunan enerji sektorunda maliyyə dəstəyi. Beynəlxalq Maliyyə Araşdırmaları, 2022, №1, s. 40-55.
- Məmmədov R.T. Qarabağda yaşıl kreditlərin iqtisadi təsirləri. Azərbaycan İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, 2021, №1, s. 34-46.
- Məmmədov T.C. Ekoloji fondların idarə olunması mexanizmləri. Beynəlxalq Maliyyə Jurnalı, 2021, №1, s. 18-33.
- Məmmədova N.A. Dövlət və özəl sektor əməkdaşlığı və yaşıl maliyyə. Beynəlxalq Biznes və İqtisadiyyat Jurnalı, 2023, №1, s. 35-50.
- Məmmədova R.H. Beynəlxalq yaşıl maliyyə alətlərinin tətbiqi təcrübəsi. Azərbaycan İqtisadiyyat və Sosial Elmlər Jurnalı, 2021, №1, s. 20-35.
- Məmmədova R.T. Qarabağda enerji layihələrinin maliyyələşdirilməsi. İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, 2021, №3, s. 70-85.
- Məmmədov S.A. Azərbaycanın yaşıl iqtisadiyyat strategiyası. Azərbaycan İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, 2022, №1, s. 33-49.
- Quliyev E.M. Regionlarda yaşıl iqtisadiyyatın inkişaf perspektivləri. İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, 2022, №3, s. 77-92.
- Quliyev N.T. Ekoloji fondların region iqtisadiyyatına təsiri və perspektivləri. Azərbaycan Maliyyə Araşdırmaları, 2022, №3, s. 62-77.
- Quliyev S.M. Dayanıqlı inkişaf və yaşıl investisiyalar: Beynəlxalq təcrübə. İqtisadiyyat və İdarəetmə Araşdırmaları, 2022, №3, s. 78-92.

- Qurbanov R.N. Karbon ticarət bazarlarının inkişaf perspektivləri. İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, 2022, №4, s. 88-103.
- Qurbanov T.M. Yaşıl investisiyaların sosial təsirləri. Azərbaycan Sosial və İqtisadi Jurnalı, 2021, №3, s. 65-80.
- Rzayev N.V. Bərpa olunan enerji layihələrində beynəlxalq təcrübə. Azərbaycan İqtisadi Araşdırmalar, 2022, №1, s. 60-74.
- Rzayeva N.C. Ekoloji fondların region iqtisadiyyatına təsiri. Azərbaycan Sosial Elmlər Jurnalı, 2021, №4, s. 101-115.
- Səfərov A.M. Yaşıl crowdfunding və kiçik sahibkarlıq. Bakı Dövlət Universiteti Elmi Əsərləri, 2023, №1, s. 15-29.
- İsmayılov T.V. Yaşıl maliyyə alətləri və enerji qənaəti. Texniki və İqtisadi Araşdırmalar, 2023, №2, s. 44-59.
- Townend R., et al. Azərbaycanın iqlim liderliyi və COP29: Çağırışlar və imkanlar. Chatham House, 2024, s. 1-20.

Müəllifin əlaqə məlumatı

E-mail ünvanı: akademiya_sm@mail.ru

dasqin99.9903@gmail.com